

KS. PAWEŁ KOSTRZEWSKI,

Akademia Katolicka w Warszawie, Instytut Wyższych Studiów Teologicznych w Częstochowie

<https://orcid.org/0000-0002-3402-6490>

kospaw@gmail.com

AKTYWNOŚĆ BP. ZDZISŁAWA GOLIŃSKIEGO NA FORUM KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI W LATACH 1949-1963

STRESZCZENIE: Artykuł przedstawia aktywność bp. Zdzisława Golińskiego na forum Konferencji Episkopatu Polski i jej komisji specjalistycznych: Komisji do spraw KUL, Komisji Miłosierdzia, Komisji Duszpasterskiej, Komisji Maryjnej oraz jako delegata Episkopatu do spraw duszpasterstwa akademickiego. Bp Goliński brał udział w tworzeniu programów duszpasterskich realizowanych w okresie Wielkiej Nowenny. Współorganizował pielgrzymki stanowo-zawodowe na Jasną Górę. Przygotowywał wytyczne w zakresie funkcjonowania różnego typu duszpasterstw. Ponadto zabierał głos w dyskusjach toczonych na sesjach planarnych dotyczących m.in. stosunku Episkopatu do tzw. księży patriotów.

SŁOWA KLUCZOWE: bp Zdzisław Goliński, duszpasterstwo akademickie, Komisja Maryjna Episkopatu Polski, Komisja Duszpasterska Episkopatu Polski.

THE ACTIVITIES OF BISHOP ZDZISŁAW GOLIŃSKI AT THE POLISH EPISCOPAL CONFERENCE IN THE YEARS 1949-1963

ABSTRACT: The article presents the activities of bishop Zdzisław Goliński as a member of the Polish Episcopal Conference and in its specialised commissions: Marian Commission and Commission for Christian Ministry, and as an Episcopal delegate for the academic parish community. Bishop Z. Goliński participated in the creation of pastoral initiatives realized during the Great Novena. He also co-organized state and professional pilgrimages to Jasna Góra, and prepared guidelines for the functioning of different types of pastoral ministries. Furthermore, he took part in discussions at plenary sessions, concerning the attitude of the Episcopate towards the so-called Patriot Priests.

KEYWORDS: bishop Zdzisław Goliński, academic parish community, Polish Episcopal Marian Commission, Polish Episcopal Commission for Christian Ministry.

Translated by Fr. Paweł Kostrzewski

Wprowadzenie

Biskup dr hab. Zdzisław Goliński, profesor KUL nie jest postacią anonimową w polskiej historiografii. Jego życiu i działalności poświęcono liczne opracowania¹. Ważnym, choć dotychczas najmniej eksplorowanym obszarem jego biografii, była jego aktywność na forum Konferencji Episkopatu Polski. Celem niniejszego artykułu jest uzupełnienie tej luki poprzez ukazanie jego działalności w charakterze delegata Episkopatu Polski do spraw duszpasterstwa akademickiego, w Komisji do spraw KUL, Komisji Miłosierdzia, w Komisji Duszpasterskiej, Komisji Maryjnej i na sesjach plenarnych.

Ramy czasowe artykułu obejmują lata 1949-1963. Datę początkową wyznacza powierzenie bp. Golińskiemu funkcji delegata Episkopatu do spraw duszpasterstwa akademickiego, a końcową stanowi data jego śmierci. Podstawową bazę źródłową stanowiły Protokoły Konferencji Plenarnych Episkopatu Polski, akta Komisji Maryjnej oraz Komisji Duszpasterskiej przechowywane w Archiwum Kurii Metropolitalnej

¹ M. D u d a, *Posługa pastoralna biskupa Zdzisława Golińskiego*, [w:] *Biskupstwo znaczone krzyżem. W stulecie urodzin prof. dra hab. Zdzisława Golińskiego, biskupa częstochowskiego*, red. J. K o w a ł s k i, Częstochowa 2010, s. 147-177; J. D u r k a, *Biskup częstochowski Zdzisław Goliński wobec rzeczywistości PRL – szkic do biografii*, [w:] *Biskupi w rzeczywistości politycznej Polski „Ludowej”*, t. 2, red. R. Ł a t k a, Warszawa 2022, s. 237-252; K. D z i u b, *Działalność ustawodawcza biskupa częstochowskiego Zdzisława Golińskiego*, [w:] *Biskupstwo znaczone krzyżem....*, s. 265-276; A. F o g e l m a n, *Zarys moralno-etycznych poglądów prof. Zdzisława Golińskiego*, [w:] *Biskupstwo znaczone krzyżem....*, s. 123-136; Z. S. J a b ł o ņ s k i, *Jasna Góra w czasach posługiwania biskupa Zdzisława Golińskiego*, [w:] *Biskupstwo znaczone krzyżem....*, s. 179-196; J. K a p u ś c i ń s k i, *Dorobek piśmienniczy biskupa Zdzisława Golińskiego (1908-1963)*, [w:] *Biskupstwo znaczone krzyżem....*, s. 251-264; P. K o s t r z e w s k i, *Charakterystyka działalności duszpasterskiej i społeczno-politycznej niektórych biskupów częstochowskich w świetle akt Urzędu do spraw Wyznań (1950-1989)*, „Veritati et Caritati”, 2017, t. 9, s. 303-335; J. K o w a ł s k i, F. S t o p n i a k, *Goliński Zdzisław (1908-1963)*, [w:] *Słownik Polskich Teologów Katolickich 1918-1981*, t. 5, red. L. G r z e b i e ń, Warszawa 1983, s. 462-467; J. K o w a ł s k i, *Biskup Zdzisław Goliński jako moralista*, [w:] *Biskupstwo znaczone krzyżem....*, s. 111-122; M. T r a b a, *Biskup Zdzisław Goliński w świetle akt Służby Bezpieczeństwa przechowywanych w archiwach Instytutu Pamięci Narodowej*, [w:] *Biskupstwo znaczone krzyżem....*, s. 227-250; W. W ł a ź ł a k, *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie działalności biskupa Zdzisława Golińskiego (1951-1963)*, Kraków 2000; T e n ż e, *Działalność administracyjno-terytorialna biskupa Zdzisława Golińskiego w diecezji częstochowskiej*, [w:] *Biskupstwo znaczone krzyżem....*, s. 197-204; J. Z w i a z e k, *Goliński Zdzisław (1908-1963)*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 5, Lublin 1989, kol. 1264-1265.

w Częstochowie. Charakter uzupełniający posiadały dokumenty Departamentu IV znajdujące się w Instytucie Pamięci Narodowej, KC PZPR i Urzędu do Spraw Wyznań z Archiwum Akt Nowych. Niniejszy szkic wpisuje się w rozwijające się w ostatnich latach badania prowadzone nad udziałem polskich biskupów w pracach KEP i jej komisji specjalistycznych².

Rys biograficzny

W celu lepszego zrozumienia wkładu bp. Golińskiego w prace Konferencji Episkopatu Polski należy podać najważniejsze fakty z jego biografii. Urodził się 27 grudnia 1908 r. w Urzędowie w powiecie janowskim, w rodzinie Aleksandra i Teofilii z d. Włażlackich. Po ukończeniu Państwowego Gimnazjum Męskiego im. Hetmana Zamoyskiego w Zamościu wstąpił do Seminarium Duchownego w Lublinie. Po ukończeniu formacji seminaryjnej, a jeszcze przed przyjęciem święceń kapłańskich, których nie mógł wówczas otrzymać ze względu na brak odpowiedniego wieku, został skierowany na studia specjalistyczne w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w zakresie teologii moralnej. Uczęszczał również na zajęcia z pedagogiki. Pod kierunkiem ks. prof. Piotra Kremiera przygotował dysertację na temat „Cnota czystości według św. Tomasza z Akwinu

² M. Białkowski, *Udział Karola Wojtyły w pracach Konferencji Episkopatu Polski i jej komisji specjalistycznych (1958-1978)*, „Studia Salvatoriana Polonica” 2018, t. 12, s. 275-321; Tenże, *Wkład Bolesława Kominka w prace Konferencji Episkopatu Polski i jej komisji specjalistycznych (1956-1974)*, [w:] Kardynał Bolesław Kominek. *Biskup, dyplomata, wizjoner*, red. W. Kucharski, R. Łatka, Wrocław 2020, s. 213-267; tenże, *Udział Antoniego Baraniaka SDB w pracach Konferencji Episkopatu Polski i jej komisji specjalistycznych (1951-1977)*, „Studia Salvatoriana Polonica”, 2020, t. 14, s. 95-133; Tenże, *Biskup Michał Klepacz jako członek Episkopatu Polski, część 1: wprowadzenie biograficzno-problemowe*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2021 t. 30, nr 1, s. 27-35; Tenże, *Biskup Michał Klepacz jako członek Episkopatu Polski część 2: Działalność na forum Konferencji Plenarnej oraz Komisji Głównej Episkopatu Polski*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2021, t. 30, nr 3, s. 7-22; Tenże, *Biskup Michał Klepacz jako członek Episkopatu Polski część 3: Działalność na forum komisji specjalistycznych Episkopatu Polski*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2021, t. 30, nr 4, s. 7-23; R. Łatka, *Arcybiskup Antoni Baraniak jako członek Episkopatu Polski (1951-1977)*, [w:] *Biskupi w rzeczywistości politycznej Polski „Ludowej”*. *Studia i szkice*, Warszawa 2020, s. 51-72; R. Łatka, J. Wołczak i A. S. K., *Postawa nasza musi być jasna i czytelna dla narodu*. *Biskup Ignacy Tokarczuk jako członek Episkopatu Polski w okresie prymasostwa kard. Stefana Wyszyńskiego (1965-1981)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2022, t. 119, s. 207-256.

z uwzględnieniem współczesnej pedagogiki płciowej”. Na jej podstawie w 1933 r. otrzymał stopień doktora teologii. Święcenia kapłańskie przyjął 28 czerwca 1931 r. z rąk biskupa pomocniczego Adolfa Jełowickiego. W roku akademickim 1933/1934 przebywał na stypendium naukowym w Rzymie. Uczęszczał wówczas m. in. na wykłady na Papieski Uniwersytet Gregoriański i przeprowadzał kwerendy biblioteczne, gromadząc materiały do habilitacji. Po powrocie do Polski pełnił funkcję kierownika życia religijnego w Gimnazjum Biskupim w Lublinie i ojca duchownego chłopców mieszkających w bursie. Jednocześnie rozpoczął pracę w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim na stanowisku starszego asystenta w katedrze teologii moralnej. Od września 1935 r. rozpoczął pracę dydaktyczną w Seminarium Duchownym w Lublinie. Funkcje te dały mu sposobność częstego kontaktu z młodzieżą, co nie było bez znaczenia w kontekście objęcia w przyszłości funkcji delegata Episkopatu do spraw duszpasterstwa akademickiego. Ważnym polem jego zaangażowania była działalność w Unii Apostolskiej Kapłanów Świeckich w Diecezji Lubelskiej, której celem było prowadzenie głębokiego życia religijnego. Od roku akademickiego 1937/1938 przejął, po tragicznie zmarłym ks. dr. Janie Dąbrowskim, katedrę teologii moralnej. Działalność naukowo-dydaktyczna nie wyczerpywała całej jego aktywności. Bardzo często występował z różnego rodzaju referatami. Był częstym prelegentem na tzw. zjazdach duchowieństwa³.

Jego dobrze zapowiadającą się karierę akademicką i zaangażowanie na rzecz Kościoła lokalnego przerwała II wojna światowa. 9 listopada 1939 r. został aresztowany przez Niemców w ramach akcji przeciwko polskiej inteligencji. Wolność odzyskał 25 marca 1940 r. Następne miesiące spędził w parafii Wierchowiska. Od stycznia 1942 r. był odpowiedzialny za stronę materialną seminarium duchownego funkcjonującego wówczas w Krężnicy Jarej. Ponadto objął wykłady z teologii moralnej, etyki, historii filozofii oraz studium św. Tomasza z Akwinu. Do zajęć w KUL powrócił jesienią 1944 r. w związku z uruchomieniem studiów po wkroczeniu do Lublina Armii Czerwonej⁴.

³ A. B a c a, *Biskup dr Zdzisław Goliński (1908-1963)*, Kazimierz Dolny 1998, s. 9-15; J. R. M a r c z e w s k i, *Lubelski okres działalności biskupa Zdzisława Golińskiego*, [w:] *Biskupstwo znaczone krzyżem...*, s.87-96; S. Z a b r a n i a k, *Rys biograficzny biskupa Zdzisława Golińskiego*, [w:] *Biskupstwo znaczone krzyżem...*, s. 72-75.

⁴ A. B a c a, *dz. cyt.*, s. 15-17; J. R. M a r c z e w s k i, *dz. cyt.*, s. 97-98; S. Z a b r a n i a k, *dz. cyt.*, s. 75-76; M. P a w e l e c, *Katolicki Uniwersytet Lubelski, jego pracownicy*,

W 1945 roku uzyskał stopień doktora habilitowanego. Przedmiotem jego habilitacji była „Nauka św. Augustyna o kłamstwie użytecznym na tle historycznym”. Prowadził ożywioną działalność piśmienniczą. Oprócz prac *stricte* naukowych dużo publikował na tematy pastoralne. Pisał o nowoczesnym duszpasterstwie wykraczającym poza tradycyjne formy. Zachęcał do gromadzenia bibliotek i tworzenia czytelni parafialnych, wystąpił z pomysłem utworzenia wzorcowych parafii, do których trafiałyby neoprezbiterzy. Wątki te rozwijał w czasie konferencji wygłaszanych dla duchowieństwa. W tym czasie pełnił również funkcję redaktora „Wiadomości Diecezjalnych Lubelskich” i prezesa Związku Kapłanów „Unitas”⁵.

Ks. Goliński należał do najbliższych współpracowników ordynariusza lubelskiego Stefana Wyszyńskiego. Na prośbę przyszłego prymasa, 28 marca 1947 r., papież Pius XII mianował go biskupem tytularnym Emerii i koadiutorem diecezji lubelskiej bez prawa następstwa. Święcenia biskupie przyjął 3 sierpnia 1947 r. w katedrze lubelskiej z rąk biskupa Stefana Wyszyńskiego. Współkonsekratorami byli biskup diecezji łódzkiej Michał Klepacz i biskup pomocniczy diecezji częstochowskiej Stanisław Czajka. W swoim herbie biskupim umieścił słowa: *Crux Victoria*. Prymas Polski kardynał August Hlond powitał bp. Golińskiego w gronie Episkopatu na posiedzeniu w dniu 5 września 1947 r.⁶ Ważne świadectwo na temat wzajemnych relacji biskupów Wyszyńskiego i Golińskiego pozostawił abp. Bolesław Pylak: „Rozumieli się pod każdym względem (...) Poglądy duszpasterskie (bp. Golińskiego) były zbieżne z koncepcją diecezji i parafii biskupa Wyszyńskiego (...)”⁷. W podobnym tonie pisał na temat współpracy obu duchownych znany działacz katolicki Andrzej Micewski: „Ks. biskup Wyszyński był w stosunku do sufragana wzorem.

absolwenci i studenci w latach 1939-1944, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918-2018*, t. 1: 1918-1944, red. G. Bujak, Lublin-Warszawa 2019, s. 204-206.

⁵ A. Baca, *dz. cyt.*, s. 17-18; J. R. Marczewski, *dz. cyt.*, s. 98-101; S. Zabraniak, *dz. cyt.*, s. 76-77; J. Wrona, *Katolicki Uniwersytet Lubelski w okresie urzędowania rektora ks. Antoniego Słomkowskiego (1944-1951)*, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918-2018*, t. 2: 1944-1989, red. A. Mirek, Lublin-Warszawa 2019, s. 61.

⁶ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie (dalej: AKMCz), 100/46 t. 1, Protokół KEP z 5-7 IX 1947, b.p.

⁷ Cyt. za: M. Leszczyński, *Stefan Wyszyński a biskupi lubelscy (1947-1981)*, [w:] *Prymas Stefan Wyszyński i Episkopat Polski*, red. R. Łatka, D. Zamiatąła, Warszawa 2023, s. 201.

Zlecając zadanie do wykonania, zmuszał do samodzielnego myślenia, szukania sposobów i rozwijania inicjatywy. Dawał dużą swobodę, nie gasił indywidualności, kierując i korygując niedostrzegalnie, zlecał do wykonania zadania coraz trudniejsze (...), wychowywał sufragana na przyszłego ordynariusza”⁸.

Podkreślić należy, że w diecezji lubelskiej pełnił ważne stanowiska z punktu widzenia duszpasterskiego: cenzora książek o treści religijnej, delegata do spraw wychowania i nauki, wizytatora diecezjalnych zakonów i zgromadzeń zakonnych. Ponadto był członkiem Diecezjalnej Komisji Artystycznej i Wydziału Duszpasterstwa⁹. Bez cienia przesady należy stwierdzić, że był organizatorem działalności duszpasterskiej. Nie przejawiał natomiast inklinacji do rządzenia. W charakterystyce sporządzonej przez władze komunistyczne podkreślano, że nie był „człowiekiem władzy”¹⁰. Znajomość problematyki pastoralnej to kolejna okoliczność, która miała wpływ na powierzenie mu w Episkopacie spraw związanych z duszpasterską misją Kościoła.

Nowy rozdział w jego biografii rozpoczął się z chwilą ustanowienia go 22 kwietnia 1951 r. przez papieża Piusa XII biskupem diecezji częstochowskiej. Nominację przyjął z pewnymi oporami, ponieważ „nie czuł się wewnątrznie uzdolniony, by pasterzować w diecezji maryjnej”. W liście pasterskim skierowanym do wiernych z racji ingresu wskazał, że jednym z priorytetów będzie kontynuowanie działań rozwoju sieci parafialnej, budowa nowych kościołów, dokończenie urzędzenia katedry a na płaszczyźnie życia religijnego przygotowanie do milenium chrztu Polski¹¹. Jego staraniem papież Pius XII bullą *Peropportune sane* z 5 sierpnia 1951 r. erygował kapitułę katedralną w Częstochowie, składającą się z 4 prałatów i 8 kanoników. W celu zorganizowania i uporządkowania życia w diecezji powołał i zorganizował I synod diecezjalny (28-29 września 1954 r.)¹². Ważnym dziełem było urządzenie i wyposażenie wnętrza katedry, która decyzją

⁸ Cyt. za, tamże, s. 201.

⁹ J. R. Marczewski, *dz. cyt.*, s. 102.

¹⁰ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej: AIPN), 0648/25/1, Charakterystyka bp. Golińskiego, k. 9.

¹¹ Ingresowy list pasterski II ordynariusza diecezji częstochowskiej Zdzisława Golińskiego, „Wiadomości Diecezjalne” 1957, nr 4, s. 135-136.

¹² L. Warzybok, *Biskupi ordynariusze częstochowscy*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 1974, t. 2, s. 46-52.

papieża Jana XXIII z 22 czerwca 1962 r. otrzymała tytuł bazyliki mniejszej. W okresie 12-letnich rządów w Częstochowie wyświęcił 280 alumnów, przeprowadził 335 wizytacji kanonicznych, erygował 51 nowych parafii¹³. Zmarł 6 lipca 1963 r. w wieku 55 lat¹⁴.

Duszpasterstwo Akademickie

W latach 1949-1957 bp Goliński pełnił funkcję delegata Episkopatu Polski do spraw duszpasterstwa akademickiego¹⁵. W związku z tym niejednokrotnie referował kwestie dotyczące tej problematyki na Komisji Głównej Episkopatu na sesjach plenarnych¹⁶. Pod jego kierunkiem przygotowano wskazania do pracy ze studentami, które zostały przyjęte na KEP w dniach 8-9 maja 1953 r.¹⁷. Dokument ten stanowił, że w każdej diecezji duszpasterstwo akademickie było urzędem kościelnym erygowanym przez ordynariusza zgodnie z kan. 100 Kodeksu Prawa Kanonicznego. Jego celem była opieka duchowa nad społecznością akademicką. Głównym ośrodkiem był kościół akademicki, przy którym miał rezydować duszpasterz akademicki. Zabezpieczenie finansowe zapewniał ordynariusz. On też miał prawo mianowania i odwoływania duszpasterzy akademickich. W przypadku zakonników miał to czynić w porozumieniu z władzami zakonnymi. Jego obowiązkiem było poinformowanie o nominacji władz uniwersyteckich¹⁸.

Duszpasterze akademicy podlegali ordynariuszowi i przed nim byli odpowiedzialni za swoją pracę. Do ich najważniejszych obowiązków należało: zapewnienie społeczności akademickiej życia liturgicznego i sakramentalnego; organizowanie rekolekcji i dni skupienia; dbanie o pogłębienie wiedzy religijnej; wychowanie etyczne młodzieży;

¹³ L. Warzybok, *dz. cyt.*, s. 46-52; S. Zabraniak, *dz. cyt.*, s. 79-86.

¹⁴ S. Zabraniak, *dz. cyt.*, s. 85-86.

¹⁵ AKMCz, 152/5, Uwagi przy przejęciu funkcji delegata Episkopatu Polski do spraw Duszpasterstwa Akademickiego przez bp. Tomasza Wilczyńskiego z Olsztyna z rąk bp. Zdzisława Golińskiego z Częstochowy 10 IV 1957 r., k. 114; tamże, 100/46 t. 1, Protokół KEP z 3-4 I 1950, b.p.

¹⁶ S. Wysocki, *Pro memoria*, t. 1: 1948-1952, red. P. Skibiński, Warszawa 2017, s. 191.

¹⁷ AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół KEP z 8-9 V 1953, b.p.; S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 2: 1953, red. E. Czackowska, Warszawa 2017, s. 126.

¹⁸ AKMCz, 100/81, Wytoczne pracy Duszpasterstwa Akademickiego przyjęte na Konferencji Episkopatu Polski 9 V 1953, k. 1-2.

opieka moralna nad domami, internatami i obozami akademickimi; zarządzanie bibliotek, czytelni i świetlic; odwiedzanie członków społeczności akademickiej, organizowanie pomocy charytatywnej obejmującej wszystkich potrzebujących studentów bez względu na różnice światopoglądowe. Miał on również prowadzić kancelarię kościoła akademickiego¹⁹. Do pomocy duszpasterzowi akademickiemu mogli być delegowani inni kapłani wywodzący się z miejscowego duchowieństwa²⁰.

Na wniosek bp. Golińskiego ustalono zasady finansowania duszpasterstw akademickich. Od 1 czerwca 1952 r. diecezje miały wpłacać miesięcznie kwoty proporcjonalne do liczby diecezjan²¹.

Opieka bp. Golińskiego nad DA przypadła na okres wzmożonej walki z Kościołem. Władze komunistyczne dążyły m.in. do ograniczenia działalności duszpasterstw akademickich. Istotnym celem było wyeliminowanie z niego zakonników. Aresztowano i skazano na 12 lat o. Tomasza Rostworowskiego. Usunięto o. Stanisława Dobeckiego z DA w Poznaniu (1953 r.), o. Władysława Siwka z DA w Szczecinie. W 1950 r. zlikwidowano Caritas Academica. Pod naciskiem UB zamknięto wakacyjnych obozów akademickich, połączonych z formacją religijną. Członkowie ZMP inwigilowali młodzież uczęszczającą na rekolekcje akademickie. Przerwano kontakty duszpasterzy akademickich z rektorami szkół. Uniemożliwiono im odwiedziny młodzieży w ich miejscach zamieszkania. Podejmowano propagandowe ataki na duszpasterzy w prasie akademickiej²².

W tej sytuacji działalność duszpasterstw akademickich polegała na organizowaniu niedzielnych nabożeństw, rekolekcji wielkopostnych, liturgicznej inauguracji roku akademickiego, rekolekcji zamkniętych i dni skupienia, pogłębianiu wiedzy religijnej²³.

Ważną rolę odgrywały spotkania duszpasterzy akademickich, którym przewodniczył bp Goliński. Odbywały się one trzy razy w roku. Organizowano je najpierw przy kościele św. Anny w Warszawie, a po przejęciu tego ośrodka w „Romie”, na Jasnej Górze, w budynku byłej

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże.

²¹ AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół KEP z 4 VI 1952, b.p.

²² AKMCz, 152/5, Pismo bp. Golińskiego do prymasa Wyszyńskiego z 12 XI 1956, k. 19.

²³ AKMCz, 152/5, Uwagi przy przejęciu funkcji delegata Episkopatu Polski do spraw Duszpasterstwa Akademickiego przez bp. Tomasza Wilczyńskiego z Olsztyna z rąk bp. Zdzisława Golińskiego z Częstochowy 10 IV 1957 r., k. 114.

Nuncjatury Apostolskiej w Warszawie. Oprócz modlitwy i konferencji duchowych, słuchano wykładów na temat życia i problemów młodzieży, ustalano program i metody pracy duszpasterskiej. Spotkania stanowiły okazję do wymiany doświadczeń²⁴.

Wielką wagę przywiązywano do działalności charytatywnej. Udzielano pomocy najbiedniejszym studentom, a środki na ten cel czerpano z funduszy wpłacanych przez diecezje²⁵.

Nowe nadzieje dla duszpasterstwa akademickiego pojawiły się wraz z powrotem prymasa Wyszyńskiego z internowania i ociepleniem relacji na linii państwo-Kościół. Bp Goliński w piśmie skierowanym do prymasa przedstawił postulaty mające na celu udoskonalenie pracy DA:

- powołania w każdym ośrodku akademickim specjalnego duszpasterza, nie obciążonego obowiązkami parafialnymi,
- konsultowania z delegatem Episkopatu Polski do spraw duszpasterstwa akademickiego rozszad personalnych i zmian w organizacji tego duszpasterstwa,
- reaktywowanie Sekretariatu Duszpasterstwa Akademickiego przy kościele św. Anny w Warszawie,
- organizowania kwartalnych dni skupienia dla duszpasterzy akademickich,
- otoczenie większą troską duszpasterstw akademickich przez biskupów ordynariuszy i wymaganie od duszpasterzy sprawozdań z ich działalności,
- reaktywowanie Rady Społecznej przy prymasie i Wydziału Prawa oraz Społeczno-Ekonomicznego na KUL, których zadaniem byłoby dostarczanie duszpasterzom akademickim opracowań naukowych dotyczących młodzieży,
- przeznaczenia przez „Tygodnik Powszechny” jednej strony miesięcznie na sprawy związane z duszpasterstwem akademickim,
- regularne wpłacanie przez diecezje ustalonych kwot na rzecz DA²⁶.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

²⁶ AKMCz, 152/5, Pismo bp Golińskiego do prymasa Wyszyńskiego z 12 XII 1956, k. 19.

Ważnym wydarzeniem była pielgrzymka akademicka na Jasną Górę. 14 października 1956 r., po raz pierwszy po okresie terroru stalinowskiego, do Częstochowy przybyło około 2.000 młodych ludzi. W następnym roku liczba uczestników wzrosła do 7.000. Częstochowskie DA zajmowało się organizacją noclegów i zapewniało wyżywienie. Studenci korzystali z gościny licznych domów zakonnych otaczających sanktuarium. Mszy świętej sprawowanej w kaplicy Matki Bożej przewodniczył bp Goliński, a po jej zakończeniu wygłosił konferencję na temat „Twoja praca zawodowa twoją drogą do świętości”²⁷.

Powodem złożenia rezygnacji przez bp Golińskiego z funkcji delegata EP do spraw DA był nadmiar obowiązków związanych z zarządzaniem diecezją częstochowską i posługą duszpasterską na Jasnej Górze. Sprzyjającą ku temu okolicznością był powrót do własnych diecezji/administratur i pracy w Episkopacie biskupów: Czesława Kaczmarska, Lucjana Bernackiego, Antoniego Baraniaka, Bolesława Kominka, Edmunda Nowickiego, Teodora Bensch. Prymas Wyszyński uwzględnił tę argumentację i zwolnił go z funkcji delegata EP do spraw DA oraz z prac w komisjach do spraw KUL i do spraw Miłosierdzia. Bp Goliński podkreślał: „Duszpasterstwo Akademickie opuściłem z żalem, gdyż przez lat osiem nauczyłem się cenić obcowanie z elitą duszpasterzy młodzieży i uległem procesowi ciągłego odmładzania psychicznego”²⁸. Natomiast współpracujący z nim duszpasterze akademicy wystosowali do niego list, w którym pisali: „(...) przyjęliśmy z głębokim żalem i wzruszeniem wiadomość o ustąpieniu z delegatury dla Duszpasterstwa Akademickiego, którą Wasza Ekscelencja nasz ukochany przewodnik w pracy nad nieśmiertelnymi duszami studiującej młodzieży polskiej piastował z ramienia Najdosłojniejszego Episkopatu. Jesteśmy w tej chwili myślą i sercem przy Waszej Ekscelencji z nade wszystko gorącą modlitwą i zapewniamy o naszym stałym i wdzięcznym przywiązaniu, a wskazania Waszej Ekscelencji będą nam zawsze myślą przewodnią w naszej pracy”²⁹.

²⁷ AKMCz, 100/81, Sprawozdanie z działalności duszpasterstwa akademickiego w Częstochowie za rok 1956/1957, k. 8-9.

²⁸ AKMCz, 152/5, Uwagi o Duszpasterstwie Akademickim w latach 1949-1957, k. 13.

²⁹ AKMCz, 152/5, Pismo duszpasterzy akademickich do bp Golińskiego z 26 II 1957, k. 101.

Komisja do spraw KUL i Komisja Episkopatu do Spraw Miłosierdzia

Bp Goliński należał również do Komisji Episkopatu do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (1952-1957). Posiedzenia tego gremiumu z reguły odbywały się z okazji inauguracji roku akademickiego organizowanej w pierwszą lub drugą niedzielę listopada. Przedmiotem prac były różne aspekty związane z funkcjonowaniem uczelni. Na przykład na posiedzeniu w dniach 9-10 listopada 1956 r. omawiano sprawy personalne, postanowiono wystąpić do Ministerstwa Szkół Wyższych o reaktywację Wydziału Prawa i Nauk Ekonomiczno-Społecznych oraz o przywrócenie do pracy bezprawnie zwolnionych wykładowców: Antoniego Słomkowskiego, Stanisława Stysia, Stanisława Adamczyka, Józefa Pastuszki, Czesława Strzeszewskiego, Bogusława Waczyńskiego, Ignacego Czumy.

Postulowano, aby pensje dla profesorów i wykładowców zostały podniesione do poziomu obowiązującego na uczelniach państwowych. Wskazano na konieczność obecności ojca duchownego w konwiktach dla księży studentów oraz zorganizowania opieki duszpasterskiej w akademikach dla studentów świeckich. Ponadto stwierdzono konieczność przygotowania preliminarza budżetowego i powołania funduszu inwestycyjnego. Zalecono, aby rektor KUL osobiście referował sprawy uczelni na sesjach planarnych KEP. Zalecono władzom KUL przygotowanie odezwy do Polonii Amerykańskiej w sprawie pomocy finansowej dla uczelni³⁰.

Bp. Golińskiemu nie były obce kwestie finansowania KUL. Ordynariusz częstochowski tłumaczył rektorowi ks. Józefowi Iwanickiemu, że wyznaczona na trzecią tacę niedziela Trójcy świętej przypada w okresie letnim, kiedy to obserwuje się zmniejszoną frekwencję w kościołach. Nie był on również entuzjastą zbiórek do puszek, które określał „niegodnym dziadowaniem”. Wypomniął rektorowi nieobecność delegacji KUL na uroczystościach jasnogórskich w dniu 26 sierpnia 1956 r.: „Zamierzałem bowiem Was formalnie ze szczytu jasnogórskiego powitać. (...) Wieczorem byłbym Wam za przybycie podziękował –

³⁰ Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie (dalej: AACz), Spuścizna biskupa Golińskiego, brak sygn., Protokół posiedzeń Komisji Episkopatu do spraw KUL, które odbyły się w Lublinie w dniach 9-10 listopada 1956 r., b.p.

i wtedy miałem polecić potrzeby KUL obecnemu półtorej tysiącom kapłanów (...) i blisko milionowej rzeszy wiernych³¹.

Dodać należy, że biskup Goliński troszczył się o rozwój Towarzystwa Przyjaciół KUL. Ofiary zbierane na tę uczelnię w diecezji częstochowskiej w okresie jego posługi były jedne z najwyższych w Polsce³². Z jego inicjatywy wierni diecezji częstochowskiej ufundowali nowy sztandar na 40-lecie KUL, który został osobiście przekazany przez ordynariusza częstochowskiego w trakcie uroczystej inauguracji roku akademickiego 9 listopada 1958 r.³³.

Niestety niewiele da się powiedzieć na temat udziału biskupa Golińskiego w Komisji Episkopatu do spraw Miłosierdzia (1949-1957). W pozostawionych zapiskach ordynariusz częstochowski tak scharakteryzował swój udział w tym gremium: „Od roku 1949 jestem członkiem Komisji Episkopatu do spraw Miłosierdzia. Miała ona więcej pracy do czasu zabrania w roku 1950 kościelnej organizacji „Caritas” przez państwo. Później kierowała urzędzeniem „Tygodnia Miłosierdzia” w początku października oraz ożywiała pracę parafialnej akcji miłosierdzia³⁴.

³¹ Cyt. za: A. Dziurok, *Katolicki Uniwersytet Lubelski w okresie urzędowania rektora ks. Józefa Iwanickiego (1951-1956)*, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918-2018, t. 2: 1944-1989*, red. A. Mirek, Lublin-Warszawa 2019, s. 167.

³² A. B a c a, *dz. cyt.*, 34.

³³ AAN, UdSW, 125/203, Charakterystyka kurii częstochowskiej, k. 13.

Sztandar został poświęcony przez bp Golińskiego na Jasnej Górze 3 listopada 1958 r. Został wykonany według projektu nadesłanego przez Rektorat KUL w kolorach: żółtym, czerwonym i białym. Z jednej strony na biało-żółtym tle umieszczono godło KUL: Najświętsze Serce Jezusa w złocistych promieniach i z napisem Deo et Patria. Na drugiej stronie, biało-czerwonej, znalazła się kompozycja napisu KUL na białym tle z berłem rektorskim a na czerwonym tle zostały wyhaftowane złotą nicią emblematy fakultetów Uniwersytetu. Cały sztandar został ozdobiony złotą frędzlą zwieńczoną złotym pomponem w dolnym narożniku. Wzdłuż złotego galonu na czerwonym polu został umieszczony, ledwo widoczny, napis wykonany złotą nicią: Ufundowała w XL KUL 1918-1958 Diec. Częstochowska – Poświęcił Bp częstochowski na Jasnej Górze. Drzewce sztandaru zostało zakończone dużym dwuwypukłym orłem i dużą koroną z napisem na obręczy: Deo et Patriae. – S. Z a b r a n i a k, *dz. cyt.*, 84.

³⁴ AACz, Spuścizna biskupa Zdzisława Golińskiego, sygn. brak, Kronika diecezji częstochowskiej pisana przez ks. Zdzisława Golińskiego biskupa częstochowskiego, s. 63.

Komisja Duszpasterska

Bp Goliński został dokooptowany do składu Komisji Duszpasterskiej na posiedzeniu Konferencji Episkopatu Polski w dniach 20-21 września 1951 r.³⁵. Od września 1953 r. na wniosek przewodniczącego tej komisji abp. Walentego Dymka, ustępującego ze względu na pogarszający się stan zdrowia, przejął jej faktyczne kierownictwo³⁶. Formalnie przewodniczącym został po śmierci metropolity poznańskiego. Funkcję tę pełnił do 1958 roku, kiedy zastąpił go bp Bolesław Kominek³⁷.

Komisja Duszpasterska zajmowała się bardzo szerokim wachlarzem spraw związanych z duszpasterstwem. Przywiązywano do niego wielką wagę, ponieważ miało ono stanowić antidotum na politykę państwa zmierzającą do laicyzacji społeczeństwa. Co więcej, duszpasterstwo obejmujące różne stany i grupy zawodowe nabrało jeszcze większego znaczenia po rozwiązaniu decyzją Episkopatu prężnie działających stowarzyszeń religijnych, co było następstwem nowelizacji ustawy o stowarzyszeniach z 5 sierpnia 1949 r.³⁸.

Komisja przygotowywała zatem programy i pomoce duszpasterskie, organizowała podwaliny duszpasterstwa stanowo-zawodowego i specjalistycznego m. in.: kobiet, dziewcząt, służby zdrowia, prawników, nauczycieli, pracowników nauki, pisarzy katolickich, artystów, głuchoniemych, niewidomych, młodzieży pozaszkolnej, pielgrzymkowego, wczasowego, więziennego³⁹. Opracowywała wytyczne dotyczące m. in. przygotowania dzieci do pierwszej Komunii świętej, narzeczonych do małżeństwa⁴⁰. Zajmowała się formacją diecezjalnych referentów duszpasterskich i duszpasterzy stanowo-zawodowych organizując w tym celu zjazdy szkoleniowe, kursy i dni skupienia. W ten sposób wpływno na kształtowanie pracy duszpasterskiej w poszczególnych diecezjach⁴¹. Nadmienić należy, że bp Goliński był wielkim zwolennikiem ustanowienia w kuriach diecezjalnych referentów

³⁵ AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół KEP z 20-21 IX 1951, b.p.

³⁶ AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół KEP z 18 IX 1953 r., b.p.

³⁷ Tamże.

³⁸ AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół KEP z 27 X 1949 r., b.p.

³⁹ AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół KEP z 12 II 1958 r., b.p.; tamże, 100/44 t. 1, Krajowi duszpasterze. Sprawozdanie-dezyderaty, k. 171-177.

⁴⁰ AKMCz, 100/44 t. 1, Protokół zebrania Komisji Duszpasterskiej z 20 IX 1951, k. 10.

⁴¹ AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół KEP z 27 VIII 1956, b.p.; tamże, Protokół KEP z 14 II 1957 r., b.p.; Tamże, Protokół KEP z 18-19 II 1959, b.p.

duszpasterskich i powołania Rad Duszpasterskich, o czym często przypominał na sesjach plenarnych KEP⁴². Opracował dwa szkice na ten temat: „Rok pracy Wydziału Duszpasterskiego Kurii Biskupiej w Lublinie” i „Co może uczynić dla duszpasterstwa w diecezji kurialny referat duszpasterski”⁴³.

Interesującą inicjatywą bp. Golińskiego było zorganizowanie pierwszego zjazdu wykładowców teologii pastoralnej. Odbił się on na w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie 11 czerwca 1958 r. Wzięło w nim udział 33 wykładowców. Głównym celem było podniesienie poziomu tej dziedziny, co miało znaleźć przełożenie na jakość pracy duszpasterskiej. Pokłosiem zjazdu było przygotowanie przez ks. Zygmunta Pilcha podręcznika do teologii pastoralnej⁴⁴. Osobną grupą znajdującą się w kręgu oddziaływania Komisji Duszpasterskiej byli misjonarze i rekolekcjoniści parafialni. Zorganizowano dla nich spotkanie formacyjne, podając wytyczne do prowadzenia rekolekcji i misji w czasie Wielkiej Nowenny⁴⁵. Przygotowano dla duszpasterzy opracowanie na temat „Sakramenty święte w duszpasterstwie”⁴⁶. Aktywność biskupa częstochowskiego na tym polu wyraziła się w przygotowaniu projektów: zarządzenia biskupiego o konferencjach księży dziekanów, konferencjach dekanalnych i kongregacjach dekanalnych, rekolekcjach i dniach skupienia oraz instrukcji dla spowiedników kapłanów⁴⁷ oraz w wygłaszaniu referatów na następujące tematy: „Sakramentu pokuty w duszpasterstwie”⁴⁸, „Nowy typ kapłana w świetle ostatnich enuncjacji papieskich”⁴⁹.

⁴² AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół KEP z 12 II 1958 r., b.p.

⁴³ AKMCz, 100/44 t. 1, W. Dymek, Słowo wstępne z 14 XI 1950, k. 2; tamże, Program pielgrzymki maryjnej i prac zjazdu kurialnych referentów duszpasterskich, 5-6 IV 1956, k. 43.

⁴⁴ AKMCz, 100/44 t. 1, Protokół zjazdu profesorów teologii pasterskiej w diecezjalnych i zakonnych seminariach duchownych odbyty w dniu 11 VI 1958 w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie, 12 VI 1958, k. 117-118; tamże, Pismo bp Z. Golińskiego do wykładowców teologii pastoralnej z 3 IX 1958, k. 142.

⁴⁵ AKMCz, 100/44 t. 1, Notatki ze zjazdu misjonarzy i rekolekcjonistów zakonnych w Warszawie 14-15 I 1958, k. 92-94.

⁴⁶ AKMCz, 100/44 t. 1, Pismo bp. Kominka do bp. Golińskiego, 22 X 1960 r., k. 271.

⁴⁷ AKMCz, 100/44 t. 1, Pismo bp. Golińskiego do bp. B. Kominka, 4 IX 1958, k. 146; tamże, Projekt instrukcji dla spowiedników kapłana, k. 265-268.

⁴⁸ AKMCz, 100/44 t. 2, Referat bp. Golińskiego na temat „Sakramentu pokuty w duszpasterstwie”, k. 60.

⁴⁹ AKMCz, 100/44 t. 1, Program zjazdu 16-18 IV 1952, k. 44.

Ważną inicjatywą bp. Golińskiego, podjętą z inspiracji prymasa Wyszyńskiego, było przygotowanie uroczystości 300-lecia obrony Jasnej Góry i ślubów króla Jana Kazimierza⁵⁰. Szczegółowy program opracowała podkomisja, w składzie której, oprócz ordynariusza częstochowskiego, znalazł się bp. Antoni Pawłowski. Na skutek interwencji władz państwowych musiano zrezygnować z części zaplanowanych przedsięwzięć. Otwarto wystawę przedstawiającą kult maryjny. Wściekłość władz wywołało umieszczenie portretu uwiecznionego prymasa Wyszyńskiego⁵¹. Bp Goliński na polecenie KEP przygotował raport na temat działalności sekt, stanowiących poważne niebezpieczeństwo dla misji duszpasterskiej Kościoła⁵².

Komisja Maryjna

Bp Goliński należał również do utworzonej w 1956 r. Komisji Maryjnej do spraw realizacji Ślubów Narodu⁵³. Przewodniczył jej prymas Stefan Wyszyński i to on wyznaczał główne kierunki działania, ale za codzienną pracę odpowiadał wiceprzewodniczący – bp Goliński. Głównym jej zadaniem było opracowanie programu i wskazań do pracy duszpasterskiej w poszczególnych latach Wielkiej Nowenny⁵⁴. Ścisłe współpracowano w tym zakresie z Komisją Duszpasterską. Koordynację prac zapewniała obecność bp. Bolesława Kominka, przewodniczącego Komisji Duszpasterskiej w składzie Komisji Maryjnej

⁵⁰ AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół KEP z 16 IX 1955, b.p.

⁵¹ AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół KEP z 11-12 IV 1958 r, b.p.; J. Durka, *Władze Polski „ludowej” wobec Jasnej Góry w latach 1945-1989*, Warszawa-Katowice 2021, s. 95, 102; B. Noszcza k, *Polityka państwa wobec Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w okresie internowania prymasa Stefana Wyszyńskiego 1953-1956*, Warszawa 2008, s. 366.

⁵² AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół KEP z 11-12 IV 1958 r, b.p.

⁵³ Na temat działalności Komisji Maryjnej Episkopatu zob. szerzej: J. Durka, *Władze Polski „ludowej”...*, s. 105-106; T. Siudy, *Komisja Maryjna Episkopatu Polski w Służbie Polskiej Drogi Maryjnej*, [w:] *Na polskiej drodze maryjnej. Materiały z sympozjum mariologiczno-maryjnego Pasierbiec 21-22 października 2006 r.*, red. A. Gąsior, J. Królikowski, Częstochowa-Pasierbiec 2007, s. 27-36; Z. S. Jabłoński, *Recepcja nauki mariologicznej Soboru Watykańskiego II w polskich sanktuariach, „Salvatoris Mater”* 2014, nr 1-4, s. 212-218.

⁵⁴ AKMCz, 100/43, Pismo bp. Golińskiego do ordynariuszów, 31 XII 1958, b.p.; tamże, Program pracy duszpasterskiej w „Roku Życia” w III Roku Duszpasterstwa Wielkiej Nowenny przed 1000-leciem chrztu Polski, b.p.

i bp Golińskiego, wiceprzewodniczącego Komisji Maryjnej, w składzie Komisji Duszpasterskiej⁵⁵. Na prośbę bp Kominka, bp Goliński odpowiadał w Komisji Duszpasterskiej za sprawy związane z Wielką Nowenną i przygotowaniem do Milenium chrztu Polski⁵⁶.

Istotnym zadaniem było przygotowanie materiałów duszpasterskich. Biskup częstochowski zlecał opracowanie czytanek i kazań na uroczystości maryjne i nabożeństwa majowe, czerwcowe, październikowe, Soboty Królowej Polski, Adwentowe Dni Maryjne wytypowanym kapłanom m. in. ks. Franciszkowi Musielowi, późniejszemu biskupowi pomocniczemu diecezji częstochowskiej czy ks. Franciszkowi Blachnickiemu. Były one następnie publikowane m. in. na łamach Biblioteki Kaznodziejskiej⁵⁷. Bp Goliński apelował do biskupów, aby w czasie wizytacji kanonicznych parafii, zwracali uwagę na realizację programu duszpasterskiego Wielkiej Nowenny⁵⁸. Był wraz z ks. Stefanem Piotrowskim i o. Jerzym Tomzińskim współautorem „Instrukcji w sprawie przygotowania wiernych do odnowienia ślubowań jasnogórskich w parafiach w niedzielę 5 maja 1957 r.”⁵⁹.

Komisja Maryjna we współpracy z Komisją Duszpasterską zajmowały się programowaniem nawiedzenia kopii obrazu Matki Bożej Częstochowskiej oraz pielgrzymkami różnych stanów i grup zawodowych na Jasną Górę⁶⁰. Również i tutaj bp Goliński wykazywał dużą aktywność. 7 kwietnia 1957 r. skierował do prymasa pismo zawierające postulaty i praktyczne wskazówki dotyczące organizacji pielgrzymek na Jasną Górę⁶¹. Jako biskup diecezji, na terenie której znajdowało się

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ AKMCz, 100/44 t. 1, Pismo bp. Golińskiego do bp. Kominka, 5 VIII 1958, k. 133.

⁵⁷ AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół z 57 KEP z 4 IX 1959 r., bp.; tamże, 100/43, Pismo do ordynariuszów, 29 X 1959, b.p.

⁵⁸ AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół z KEP z 17 VI 1959 r, b.p.

⁵⁹ AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół KEP z 14 II 1957 r, b.p.; AKMCz, 152/31, Instrukcja w sprawie przygotowania wiernych do odnowienia ślubów jasnogórskich w parafiach w dniu 5 maja 1957, (odręczna adnotacja), 16 I 1957, b.p.

⁶⁰ AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół KEP z 11 IV 1957 r., b.p.; Szerzej na temat ruchu pielgrzymkowego na Jasną Górę zob.: *Ruch pielgrzymkowy na Jasną Górę 1945-1989*, wybór i oprac. W. P. Właźlak, A. Sznajder, A. Brzezina, S. Maślikowski, Katowice 2009; J. Żaryn, *Ruch pielgrzymkowy na Jasną Górę (1956-1978)*, [w:] *Częstochowa. Dzieje miasta i klasztoru jasnogórskiego*, t. 4, red. K. Kersten, Częstochowa 2007, s. 275-317.

⁶¹ AKMCz, 152/31, Pismo bp. Golińskiego do prymasa Wyszyńskiego, 7 IV 1957 r., b.p.

sanktuarium jasnogórskie, brał aktywny udział w pielgrzymkach stanowo-zawodowych⁶². Uczestniczył również w uroczystościach jasnogórskich i wygłaszał kazania w najważniejsze święta maryjne⁶³. Ponadto przygotował wskazówki dotyczące przebudowy klasztoru jasnogórskiego w celu jak najlepszego przystosowania go do celów duszpasterskich⁶⁴.

W celu pogłębienia formacji mariologicznej duchowieństwa i świeckich Komisja Maryjna organizowała dni skupienia dla kurialnych referentów duszpasterskich i maryjnych oraz duszpasterzy sanktuariów maryjnych⁶⁵. Przy Prymasowskim Instytucie Ślubów Narodu na Jasnej Górze powołano Studium Mariologiczne⁶⁶. W dniach 6-7 października 1959 r. na Jasnej Górze odbył się pierwszy Mariologiczny Kurs Duszpasterski. Uczestniczyło w nim 142 kapłanów diecezjalnych i zakonnych, którzy otrzymali możliwość zapoznania się z najnowszymi osiągnięciami w mariologii⁶⁷. Godną odnotowania inicjatywą były również zorganizowane na Jasnej Górze Jasnogórskie Dni Królowej Polski (13-15 sierpnia 1959 r.), Kongres Mariologiczny (9-13 sierpnia 1960 r.) i Kongres Maryjny (13-15 sierpnia 1960 r.) Podkreślić należy, że ordynariusz częstochowski nie tylko odegrał kluczową rolę przy ich organizacji, ale również brał w nich aktywny udział wygłaszając referaty i przemawiając do uczestników⁶⁸. Był również częstym gościem na Wykładach Uniwersyteckich dla Duchowieństwa organizowanych przez KUL⁶⁹.

Bp Goliński od 7 marca 1958 r. kierował pracami Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu na Jasnej Górze. Instytut ten zajmował się prowadzeniem drukarni i Wydawnictwa Jasna Góra, opracowywał i wydawał materiały duszpasterskie dla duszpasterzy i pielgrzymów⁷⁰.

⁶² S. Wyszynski, *Pro memoria*, t. 4: 1956-1957, red. M. Białkowski, Warszawa 2020, s. 47; J. Durka, *Władze Polski „ludowej”...*, s. 145.

⁶³ J. Durka, *Władze Polski „ludowej”...*, s. 67, 85.

⁶⁴ S. Wyszynski, *Pro memoria*, t. 4, s. 173.

⁶⁵ AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół z KEP z 4 IX 1959 r., b.p.

⁶⁶ AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół KEP z 5 IX 1958 r., b.p.

⁶⁷ AKMCz, 100/43, Protokół z Mariologicznego Kursu Duszpasterskiego odbytego na Jasnej Górze w dniach 6-7 X 1959 r., b.p.

⁶⁸ AKMCz, 100/43, Program Dni Skupienia Kurialnych Referentów Duszpasterskich i Maryjnych, b.p.

⁶⁹ AKMCz, 100/43, Pro memoria dla księży biskupów ordynariuszów, 22 VI 1960 r., b.p.

⁷⁰ Archiwum Akt Nowych, Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, 237/XIV-178, Informacja dot. Instytutu Prymasowskiego, 24 XI 1960, k. 244-245; J. Durka, *Władze Polski „ludowej”* s. 115.

Ordynariusz częstochowski stanowczo zaprotestował przeciwko rewizji dokonanej przez funkcjonariuszy aparatu represji w siedzibie Instytutu 21 lipca 1958 r.⁷¹. Wraz z generałem oo. paulinów Ludwikiem Nowakiem⁷² i ks. Bronisławem Dąbrowskim⁷³ złożył w prokuraturze generalnej zażalenie w tej sprawie⁷⁴.

W związku z tym, że główne działania duszpasterskie Kościoła koncentrowały się na rozwoju kultu maryjnego znaczenie Komisji Maryjnej stale rosło. Nie uszło to uwadze władz komunistycznych, które dostrzegały płynące stąd zagrożenie. Znalazło to wyraz w publikacji propagandowej Wiesława Mysłka zatytułowanej „Kościoł współczesny”. Czytamy w niej: „Komisja ta powstała dopiero w okresie po październiku 1956 r. Jej przewodniczącym jest ordynariusz diecezji częstochowskiej biskup Z. Goliński, któremu powierzono tę funkcję, mimo że sam określał się mianem chrystocentrysty. Komisja Maryjna opracowuje między innymi szczegółowe hasła «Nowenny Maryjnej», określa konkretne zadania i założenia poszczególnych etapów, przygotowuje program oraz tezy kazań i nauk stanowych każdego roku «Nowenny», projektuje listy pasterskie Episkopatu, analizuje sytuację w dziedzinie propagowania kultu maryjnego w diecezjach, kieruje całokształtem działalności propagandowej i wydawniczej oraz działalnością Instytutu Prymasowskiego w klasztorze jasnogórskim. Całokształt działalności tej Komisji prowadzi do ugruntowania w Polsce mariocentryzmu w swojej, bogoojczyźnianej postaci”⁷⁵. Pracownicy bezpieki określali bp Golińskiego mianem „główniej sprężyny” w szerzeniu kultu maryjnego⁷⁶.

⁷¹ Szerzej na ten temat zob.: J. D u r k a, *Władze PRL przeciw działalności wydawniczej Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu na Jasnej Górze*, „Veritati et Caritati” 2016, t. 7, s. 95-113; T e n ż e, *Władze Polski „ludowej”...*, s. 150-155.

⁷² Ludwik Franciszek Nowak (1909-1986), święcenia kapłańskie przyjął w 1934. Generał zakonu paulinów 1957-1963.

⁷³ Bronisław Dąbrowski (1917-1997), śluby wieczyste w zgromadzeniu orionistów w 1943 r., święcenia kapłańskie przyjął w 1945 r. Od 1950 r. dyrektor Biura Episkopatu Polski. Dyrektor Wydziału Spraw Zakonnych przy SPP. W 1961-1993 biskup pomocniczy archidiecezji warszawskiej. Sekretarz KEP 1969-1993. Od 1982 r. arcybiskup tytularny.

⁷⁴ S. W y s z y ń s k i, *Pro memoria*, t. 5: 1958, red. M. K r u p e c k a, Warszawa 2018, s. 215.

⁷⁵ Cyt. za: J. D u r k a, *Władze Polski „ludowej”...*, s. 107.

⁷⁶ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach, 056/9 t. 1, O politycznych wpływach i działalności kleru w województwie katowickim. Projekt materiału na Egzekutywę KW do dyskusji na komisji popraw kleru 20 II 1959 r., k. 500.

Podkreślano jego aktywność w realizacji programu Wielkiej Nowenny, organizacji pielgrzymek i zjazdów na Jasnej Górze⁷⁷.

Warto również zwrócić uwagę na inne płaszczyzny zaangażowania bp Golińskiego. W 1952 r., jako wybitny znawca teologii moralnej, otrzymał on zadanie przygotowania projektu memoriału do Komisji Kodyfikacyjnej Kodeksu Karnego w związku ze zbyt liberalną formą ochrony życia dziecka poczętego⁷⁸. Bp Goliński prosił biskupów, aby poprzez rekolekcjonistów prowadzących ćwiczenia duchowe dla kapłanów przypominali duszpasterzom o obowiązku aplikowania wskazań teologii moralnej do spraw związanych z czystością przedmażeńską, pożyciem małżeńskim, dietnością, regulacją poczęć, sztucznych poronień⁷⁹. Wnosił o przygotowanie protestu Episkopatu przeciwko szerzeniu pornografii w prasie⁸⁰.

Bp Goliński wraz z biskupami – Bolesławem Kominkiem i Franciszkiem Jopem należał również do tzw. komisji trzech, która przygotowała projekt zarządzenia o stroju kapłańskim i o przebywaniu w miejscach uzdrowiskowych, zaprezentowany na sesjach plenarnych 20 listopada 1957 r i 12 lutego 1958 r.⁸¹. Przypominał on o obowiązku noszenia stroju duchownego stanowiącego zewnętrzną znak przynależności do stanu kapłańskiego. Proboszczowie i rektorzy kaplic mieli obowiązek dopilnowania, aby czynności liturgiczne były sprawowane przez kapłanów ubranych w stój duchowny. Dotyczyło to również miejsc wypoczynkowych i uzdrowiskowych. Do miejsc kuracyjnych mogli udawać się jedynie kapłani, którym ten wyjazd był konieczny dla poprawy stanu zdrowia. Duchowni powinni unikać miejsc wypoczynkowych gromadzących większą liczbę turystów. Wolno im było zamieszkać w domach przeznaczonych dla duchownych lub domach zakonnych. Do Kurii diecezjalnej należało złożyć podanie z prośbą o urlop ze wskazaniem miejsca i czasu pobytu. Przypominano o codziennej

⁷⁷ AAN, UdSW, 125/203, Charakterystyka bp Zdzisława Golińskiego z 14 VII 1962, k. 34-35.

⁷⁸ AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół KEP z 11 II 1952, b.p.

⁷⁹ AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół KEP z 17 VI 1959, b.p.

⁸⁰ AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół KEP z 12 II 1958 r., b.p.; AIPN, 0648/25/1, [steno-gram] posiedzenia Episkopatu z 12 II 1958 r., k. 87.

⁸¹ AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół KEP z 20 XI 1957, b.p.; Tamże, Protokół KEP z 12 II 1958 r., b.p.; AIPN, 0648/25/1, [Stenogram] posiedzenia Episkopatu z 12 II 1958 r., k. 54; S. W y s z y ń s k i, *Pro memoria*, t. 4, s.472-473.

mszy świętej i innych ćwiczeniach duchownych⁸². Ponadto bp. Goliński należał do podkomisji, której zadaniem było przygotowanie projektu dotyczącego ujednolicenia uposażenia wikariuszów, nie odegrał w niej jednak pierwszoplanowej roli⁸³.

Bp Goliński 3 listopada 1956 r. przedłożył prymasowi uwagi dotyczące relacji na linii państwo – Kościół, które powinny być podjęte na Komisji Mieszanej. Ordynariusz częstochowski zaliczył do nich:

- erygowanie nowych parafii i budownictwo sakralne,
- reaktywowanie organizacji kościelnych oraz prasy katolickiej,
- umożliwienie drukowania urzędowych periodyków kościelnych i formularzy związanych z administracją parafii (np. druków metrycznych),
- umożliwienie prowadzenia katolickich wydawnictw książkowych,
- uzyskanie zgody na korzystania przez kurie z powielaczy,
- wznowienie pracy katolickich „Caritasów”,
- restytucje domów rekolekcyjnych, w tym Domu im. Piusa XI w Częstochowie⁸⁴,
- restytucje niższych seminariów duchownych prowadzonych przez zakony,
- zwrot zabranych lokali kościelnych i zakonnych,
- zniesienie zakazu zatrudniania siostr zakonnych w parafiach,
- umożliwienie swobodnego organizowania procesji i pielgrzymek,
- przywrócenie na placówki wysiedlonych w 1954 r. kapłanów opolskich,

⁸² AIPN, 0648/25/1, Projekt zarządzenia o noszeniu ubioru przez księży, k. 98-99.

⁸³ AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół KEP z 11-12 IV 1958, b.p.; Tamże, Protokół KEP z 18 VI 1958 r., b.p.

⁸⁴ Chodzi o Dom Rekolekcyjny prowadzony od 1936 r. przez oo. jezuitów, przy obecnej ul. Św. Kingi. W czasie wojny został zajęty przez Niemców, pełniąc funkcję m.in. szpitala i koszar dla wojska. Umieszczono w nim polskie rodziny wysiedlone z Poznańskiego. Po wojnie Sowieci zorganizowali w nim ponownie szpital. W grudniu 1945 r. powrócili do niego jezuici. W październiku 1948 r. władze komunistyczne ponownie zajęły dom, umieszczając w nim rodziny bezdomne. Dom udało się odzyskać dopiero w 1988 r. Obecnie znajduje się w nim Centrum Duchowości im. Św. Ignacego Loyoli.

- rewizje wysokości i metod egzekwowania podatków dochodowych i lokalowych nakładanych na duchownych,
- stworzenie możliwości nabycia przez kurie samochodów ciężarowych i zapewnienie swobody ich używania,
- obniżenie z 30% stawki ubezpieczeń społecznych od pracowników Kościoła,
- możliwość transmitowania nabożeństw i kazań przez radio⁸⁵.

Ponadto bp Goliński brał aktywny udział w dyskusjach toczonych na sesjach planarnych w ważnych sprawach dotyczących Kościoła m.in. stosunku Episkopatu do tzw. księży „patriotów”. Należał do grona biskupów domagających się ukrócenia pobierania przez nich zasiłków z Funduszu Kościelnego. Mówił o oczekiwaniach duchowieństwa dokonania „rozrachunku z patriotami”⁸⁶. Odnotować również należy, że wziął on udział w pierwszej sesji Soboru Watykańskiego II, zagadnienie to jednak zasługuje na odrębne opracowanie⁸⁷.

Zakończenie

Bp Zdzisław Goliński odegrał ważną rolę w Konferencji Episkopatu Polski w zakresie organizowania duszpasterskiej misji Kościoła. Doświadczenie, wiedzę i talenty pastoralne spożytkował jako delegat Episkopatu ds. Duszpasterstwa Akademickiego i członek Komisji do spraw KUL, Komisji do spraw Miłosierdzia, Komisji Duszpasterskiej i Komisji Maryjnej. W obliczu intensywnych działań władz komunistycznych dążących do laicyzacji społeczeństwa, praca duszpasterska, obejmująca różne stany i zawody, nabierała szczególnego znaczenia. Choć główne jej kierunki wyznaczał prymas Wyszyński, to za codzienną, żmudną pracę odpowiadał bp Goliński. Pod jego kierunkiem przygotowano wytyczne do pracy ze studentami, programy pracy duszpasterskiej w okresie Wielkiej Nowenny, kalendarz nawiedzania

⁸⁵ AKMCz, 152/31, Pismo bp. Golińskiego do prymasa Wyszyńskiego, 3 XI 1956 r., b.p.

⁸⁶ AKMCz, 100/46 t. 1, Protokół KEP z 25 VI 1957, b.p.; tamże, Protokół KEP z 16-17 IX 1957, b.p.

⁸⁷ AAN, UdSW, 78/3, Udział biskupów polskich w pracach II Soboru Watykańskiego, k. 255-270; P. R u t k o w s k i, *Polscy biskupi jako ojcowie Soboru Watykańskiego II*, Warszawa 2014, s. 26, 49, 70, 87-88.

kopii obrazu Matki Bożej Częstochowskiej, materiały duszpasterskie. W celu podniesienia poziomu pracy duszpasterskiej organizował dni skupienia, kursy, wykłady. Uczestniczący w nich kurialni referenci, wykładowcy seminaryjni lub inni delegaci przekazywali ich wytyczne duszpasterzom parafialnym w swoich diecezjach. Bp Goliński jako znawca teologii moralnej opracował projekt memoriału do Komisji Kodyfikacyjnej Kodeksu Karnego w sprawie ochrony życia dziecka poczętego. Uczestniczył również w przygotowaniu projektów innych ważnych dokumentów dotyczących noszenia stroju duchownego, kongregacji dziekańskich i dekanalnych. Zabierał głos w toczonych na sesjach plenarnych dyskusjach.

BIBLIOGRAFIA**Źródła archiwalne****Archiwum Akt Nowych w Warszawie**

Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, sygn. 237/XIV-178.
Urząd do spraw Wyznań, sygn.: 78/3, 125/203.

Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej

Spuścizna biskupa Zdzisława Golińskiego.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, sygn. 0648/25/1.

Archiwum Pamięci Narodowej w Katowicach

Sygn. 056/9 t. 1.

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie

Sygn.:100/43; 100/44 t. 1-2; 100/46 t. 1; 100/81; 152/5; 152/31.

Źródła drukowane

Ruch pielgrzymkowy na Jasną Górę 1945-1989, wybór i oprac. W.P. Wlazlak,
A. Sznajder, A. Brzezina, S. Maślikowski, Katowice 2009.

Wyszyński S., *Nad mogiłą biskupa Golińskiego*, „Częstochowskie Wiadomości
Diecezjalne” 1963, nr 8-9.

Wyszyński S., *Pro memoria*, t. 1: 1948-1952, red. P. Skibiński, Warszawa 2017.

Wyszyński S., *Pro memoria*, t. 2: 1953, red. E. Czackowska, Warszawa 2017.

Wyszyński S., *Pro memoria*, t. 4: 1956-1957, red. M. Białkowski, Warszawa 2020.

Wyszyński S., *Pro memoria*, t. 5: 1958, red. M. Krupecka, Warszawa 2018.

Opracowania

Baca A., *Biskup dr Zdzisław Goliński (1908-1963)*, Kazimierz Dolny 1998.

Białkowski M., *Wkład Bolesława Kominka w prace Konferencji Episkopatu
Polski i jej komisji specjalistycznych (1956-1974)*, [w:] *Kardynał Bolesław
Kominek. Biskup, dyplomata, wizjoner*, red. W. Kucharski, R. Łatka, Wro-
cław 2020.

Białkowski M., *Biskup Michał Klepacz jako członek Episkopatu Polski, część 1:
wprowadzenie biograficzno-problemowe*, „Łódzkie Studia Teologiczne”
2021 t. 30, nr 1.

Białkowski M., *Biskup Michał Klepacz jako członek Episkopatu Polski część 2:
Działalność na forum Konferencji Plenarnej oraz Komisji Głównej Epi-
skopatu Polski*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2021, t. 30, nr 3.

Białkowski M., *Biskup Michał Klepacz jako członek Episkopatu Polski część 3:
Działalność na forum komisji specjalistycznych Episkopatu Polski*, „Łódzkie
Studia Teologiczne” 2021, t. 30, nr 4.

- Białkowski M., *Udział Antoniego Baraniaka SDB w pracach Konferencji Episkopatu Polski i jej komisji specjalistycznych (1951-1977)*, „Studia Salvatoriana Polonica”, 2020, t. 14.
- Białkowski M., *Udział Karola Wojtyły w pracach Konferencji Episkopatu Polski i jej komisji specjalistycznych (1958-1978)*, „Studia Salvatoriana Polonica” 2018, t. 12.
- Duda M., *Posługa pastoralna biskupa Zdzisława Golińskiego*, [w:] *Biskupstwo znaczone krzyżem. W stulecie urodzin prof. dra hab. Zdzisława Golińskiego, biskupa częstochowskiego*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2010.
- Durka J., *Biskup częstochowski Zdzisław Goliński wobec rzeczywistości PRL – szkic do biografii*, [w:] *Biskupi w rzeczywistości politycznej Polski „Ludowej”*, t. 2, red. R. Łatka, Warszawa 2022.
- Durka J., *Władze Polski „ludowej” wobec Jasnej Góry w latach 1945-1989*, Warszawa-Katowice 2021.
- Durka J., *Władze PRL przeciw działalności wydawniczej Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu na Jasnej Górze*, „Veritati et Caritati” 2016, t. 7.
- Dziub K., *Działalność ustawodawcza biskupa częstochowskiego Zdzisława Golińskiego*, [w:] *Biskupstwo znaczone krzyżem. W stulecie urodzin prof. dra hab. Zdzisława Golińskiego, biskupa częstochowskiego*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2010.
- Dziurok A., *Katolicki Uniwersytet Lubelski w okresie urzędowania rektora ks. Józefa Iwanickiego (1951-1956)*, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918-2018, t. 2: 1944-1989*, red. A. Mirek, Lublin-Warszawa 2019.
- Fogelman A., *Zarys moralno-etycznych poglądów prof. Zdzisława Golińskiego*, [w:] *Biskupstwo znaczone krzyżem. W stulecie urodzin prof. dra hab. Zdzisława Golińskiego, biskupa częstochowskiego*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2010.
- Jabłoński Z.S., *Jasna Góra w czasach posługiwania biskupa Zdzisława Golińskiego*, [w:] *Biskupstwo znaczone krzyżem. W stulecie urodzin prof. dra hab. Zdzisława Golińskiego, biskupa częstochowskiego*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2010.
- Jabłoński Z.S., *Recepcja nauki mariologicznej Soboru Watykańskiego II w polskich sanktuariach*, „Salvatoris Mater” 2014, nr 1-4.
- Kapuściński J., *Dorobek piśmienniczy biskupa Zdzisława Golińskiego (1908-1963)*, [w:] *Biskupstwo znaczone krzyżem. W stulecie urodzin prof. dra hab. Zdzisława Golińskiego, biskupa częstochowskiego*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2010.
- Kostrzewski P., *Charakterystyka działalności duszpasterskiej i społeczno-politycznej niektórych biskupów częstochowskich w świetle akt Urzędu do spraw Wyznań (1950-1989)*, „Veritati et Caritati”, 2017. t. 9.

- Kowalski J., *Biskup Zdzisław Goliński jako moralista*, [w:] *Biskupstwo znaczone krzyżem. W stulecie urodzin prof. dra hab. Zdzisława Golińskiego, biskupa częstochowskiego*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2010.
- Kowalski J., Stopniak F., *Goliński Zdzisław (1908-1963)*, [w:] *Słownik Polskich Teologów Katolickich 1918-1981*, t. 5, red. L. Grzebień, Warszawa 1983.
- Leszczyński M., *Stefan Wyszyński a biskupi lubelscy (1947-1981)*, w: *Prymas Stefan Wyszyński i Episkopat Polski*, red. R. Łatka, D. Zamiatała, Warszawa 2023.
- Łatka R., *Arcybiskup Antoni Baraniak jako członek Episkopatu Polski (1951-1977)*, [w:] *Biskupi w rzeczywistości politycznej Polski „Ludowej”*. *Studia i szkice*, Warszawa 2020.
- Łatka R., Wołczański J., „*Postawa nasza musi być jasna i czytelna dla narodu*”. *Biskup Ignacy Tokarczuk jako członek Episkopatu Polski w okresie prymasostwa kard. Stefana Wyszyńskiego (1965-1981)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2022, t. 119.
- Marczewski J. R., *Lubelski okres działalności biskupa Zdzisława Golińskiego*, [w:] *Biskupstwo znaczone krzyżem. W stulecie urodzin prof. dra hab. Zdzisława Golińskiego, biskupa częstochowskiego*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2010.
- Mirek A., *Katolicki Uniwersytet Lubelski w okresie rektorstwa ks. Mariana Rechowicza (1956-1965)*, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918-2018, t. 2: 1944-1989*, red. A. Mirek, Lublin Warszawa 2019.
- Noszczak B., *Polityka państwa wobec Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w okresie internowania prymasa Stefana Wyszyńskiego 1953-1956*, Warszawa 2008.
- Pawelec M., *Katolicki Uniwersytet Lubelski, jego pracownicy, absolwenci i studenci w latach 1939-1944*, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918-2018, t. 1: 1918-1944*, red. G. Bujak, Lublin-Warszawa 2019.
- Rutkowski R., *Polscy biskupi jako ojcowie Soboru Watykańskiego II*, Warszawa 2014.
- Siudy T., *Komisja Maryjna Episkopatu Polski w Służbie Polskiej Drogi Maryjnej*, [w:] *Na polskiej drodze maryjnej. Materiały z sympozjum mariologiczno-maryjnego Pasierbiec 21-22 października 2006 r.*, red. A. Gąsior, J. Królikowski, Częstochowa-Pasierbiec 2007.
- Trąba M., *Biskup Zdzisław Goliński w świetle akt Służby Bezpieczeństwa przechowywanych w archiwach Instytutu Pamięci Narodowej*, [w:] *Biskupstwo znaczone krzyżem. W stulecie urodzin prof. dra hab. Zdzisława Golińskiego, biskupa częstochowskiego*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2010.
- Właźlak W., *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie działalności biskupa Zdzisława Golińskiego (1951-1963)*, Kraków 2000.
- Właźlak W.P., *Działalność administracyjno-terytorialna biskupa Zdzisława Golińskiego w diecezji częstochowskiej*, [w:] *Biskupstwo znaczone krzyżem*.

- W stulecie urodzin prof. dra hab. Zdzisława Golińskiego, biskupa częstochowskiego*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2010.
- Wrona J., *Katolicki Uniwersytet Lubelski w okresie urzędowania rektora ks. Antoniego Słomkowskiego (1944-1951)*, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918-2018, t. 2: 1944-1989*, red. A. Mirek, Lublin-Warszawa 2019.
- Zabraniak S., Rys biograficzny biskupa Zdzisława Golińskiego, [w:] *Biskupstwo znaczone krzyżem. W stulecie urodzin prof. dra hab. Zdzisława Golińskiego, biskupa częstochowskiego*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2010.
- Związek J., *Goliński Zdzisław (1908-1963)*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 5, Lublin 1989.
- Żaryn J., *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944-1989)*, Warszawa 2003.
- Żaryn J., *Ruch pielgrzymkowy na Jasną Górę (1956-1978)*, [w:] *Częstochowa. Dzieje miasta i klasztoru jasnogórskiego*, t. 4, red. K. Kersten, Częstochowa 2007.
-

KS. PAWEŁ KOSTRZEWSKI – dr nauk humanistycznych w zakresie historii, mgr-lic. teologii, absolwent Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej i Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, archiwariusz w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie i wykładowca historii Kościoła w Instytucie Wyższych Studiów Teologicznych w Częstochowie. Przedmiotem zainteresowań badawczych są dzieje Kościoła katolickiego w okresie okupacji niemieckiej i dominacji komunistycznej.